

INHOUDSOPGAVE

1. WAAROM EEN MONUMENTENNOTA VOOR HELMOND?	2
2. HET HUIDIGE MONUMENTENBELEID IN HELMOND	4
3. HET GEMEENTELIJK PROFIEL	7
4. SPEERPUNTEN NIEUW BELEID	8
4.1. Actualisering en verbetering van de reguliere uitvoeringstaken	9
4.2. Verdieping en verbreding van de kennis van cultuurhistorische waarden	12
4.3. Ontwikkelen van archeologiebeleid	16
4.4. Herbestemming monumentale gebouwen	19
4.5. Draagvlakverbreding cultuurhistorie en bevordering participatie	20
4.6. Industrieel erfgoed toerisme	23
5. FINANCIËLE PARAGRAAF	25
6. SAMENVATTING	27

BIJLAGEN:

1. Planningsschema beleidsvoorstellen en acties
2. Rijks- en gemeentelijke monumentenlijst
3. Monumentenverordening Helmond 1997
4. Onderhoudsregeling gemeentelijke monumenten 1987

1. WAAROM EEN MONUMENTENNOTA VOOR HELMOND?

Kwaliteitsimpuls

Helmond ondergaat continue een veranderingsproces.

Bij het maken van beleidskeuzen dient het cultuurhistorische aspect meer dan tot nu toe het geval is geweest een – prominente – rol te krijgen. Een rol die verder gaat dan alleen de zorg voor een bepaald monumentaal object, maar die zich ook uitstrekt naar historisch-stedenbouwkundige structuren, cultuurlandschappen en archeologische waarden met als doel het bevorderen van de kwaliteit van de leefomgeving. Daartoe wil deze monumentennota bijdragen.

Bij ontwikkelingen in de stad dient cultuurhistorie betrokken te worden. De Helmondse cultuurhistorie heeft op het gebied van ruimtelijke kwaliteit veel te bieden. Kansen die benut moeten worden om van Helmond een karaktervolle en levendige stad met aantrekkingskracht te maken.

Actualiseren huidig uitvoeringskader

Een andere reden om het monumentenbeleid van Helmond eens goed tegen het licht te houden ligt in het gegeven dat het vanaf 1985, toen de gemeentelijke aandacht voor monumentenzorg voor het eerst een inbedding kreeg door middel van een gemeentelijke monumentenverordening en een eerste gemeentelijke monumentenlijst, niet meer vanuit een totaalbenadering is bekeken.

Voorkomen dient te worden dat vanuit een ad-hoc beleid hier en daar wat aanpassingen plaatsvinden. Het Helmondse erfgoed dient vanuit een duidelijke visie een volwaardige inbreng en plaats in het totale gemeentelijke beleid te krijgen.

Bovendien is het goed om na te gaan of er binnen het huidige uitvoeringskader en instrumentarium van de gemeentelijke monumentenzorg knelpunten zijn die om aanpassing vragen. Er zijn duidelijke aanwijzingen dat dit inderdaad het geval is.

Internationale, nationale en provinciale ontwikkelingen

De roep om te komen tot een diepere inbedding van de cultuurhistorie in het totale gemeentelijke beleid en om vanuit een integrale aanpak een erfgoedbeleid gestalte te geven staat in Helmond niet op zichzelf.

Het Verdrag van Malta betekent een forse verandering van het archeologisch bestel in Nederland. De veranderingen behelzen onder meer een decentralisatie van taken naar gemeenten. Het belang van een eigen gemeentelijk archeologiebeleid wordt hiermee onmiskenbaar.

In de Nota Belvédère, in samenspraak tussen vier ministeries tot stand gekomen, wordt aan gemeenten gevraagd de cultuurhistorische kwaliteiten aan te geven en de samenhang daartussen te bevorderen om zo te komen tot een versterking van de cultuurhistorische identiteit, die vervolgens veel meer dan voorheen richtinggevend dient te worden voor de ruimtelijke inrichting.

Op provinciaal niveau heeft de cultuurhistorie in Noord-Brabant een belangrijke impuls gekregen in de beleidsnota 'Cultuurhistorie is een werkwoord: weten, maken, beleven'. Doelstelling van het beleid is te komen tot een integrale en definitieve inbedding van cultuurhistorie in maatschappelijke structuren en voorzieningen. Dit wordt getracht te verwezenlijken door het bevorderen van de participatie in cultuurhistorie (o.a. educatieve en toeristisch-recreatieve programma's), door een integratie van de cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening, door extra inspanningen te leveren op het terrein van het informatieve erfgoed, de monumentale bouwkunst, de historische geografie en het bodemarchief. De in september 2000 gepresenteerde provinciale Cultuurhistorische Waardekaart is een verdere concretisering van dat nieuwe beleid.

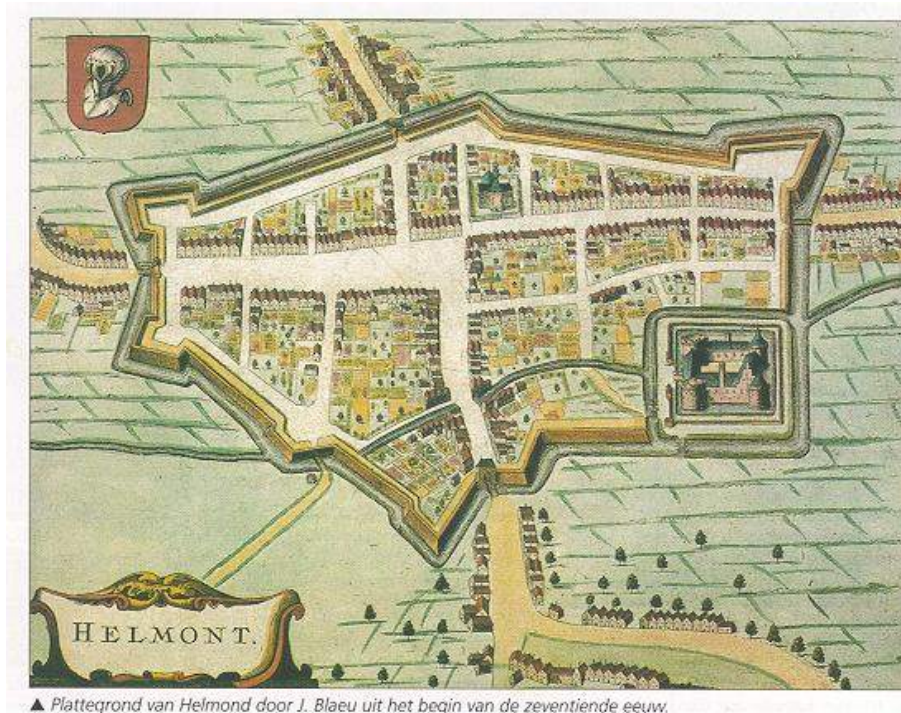
VNG-nota

In de in juni 2001 verschenen VNG-nota 'Toekomst voor het verleden' worden voorstellen gedaan voor een fundamentele herziening van het stelsel van de monumentenzorg in Nederland. Onder meer wordt aangedrongen op een verdere decentralisatie van taken naar gemeenten, alsook wordt aangestuurd op een grotere betrokkenheid van gemeenten met monumentenzorg.

Hoewel de uitkomsten van de discussie over het toekomstige monumentenbeleid in Nederland nog niet zijn uitgekristalliseerd, is wel al duidelijk dat de gemeente meer dan tot nu toe het geval is geweest een cruciale rol binnen de monumentenzorg krijgt te vervullen. Het is van belang om hier tijdig op in te spelen.

De hierboven in het kort beschreven ontwikkelingen vragen om een adequaat, integraal en actief gemeentelijk monumentenbeleid. Dat is essentieel om te komen tot een volwaardige inbreng van cultuurhistorie in alle daaraan gerelateerde beleidsterreinen.

In het verleden zijn in de stad reeds veel waardevolle zaken verdwenen waardoor er extra zorgvuldig omgegaan moet worden met de nog aanwezige cultuurhistorische elementen. Het Helmondse erfgoed verdient dit... en Helmond ook.

2. HET HUIDIGE MONUMENTENBELEID IN HELMOND

Monumentenverordening

De 'Monumentenwet 1988' gaat uit van een decentralisatie van de monumentenzorg. In het verlengde daarvan is in de wet geregeld dat de gemeenteraad een monumentenverordening kan vaststellen. In de monumentenverordening geeft de gemeente duidelijkheid over de wijze van bescherming van monumenten (vergunningenprocedure) en de procedure voor aanwijzing van objecten tot gemeentelijk monument. Ook dient de instelling van een monumentencommissie met deskundigen van buiten de gemeentelijke organisatie, die onder andere adviseert over de aanvraag van monumentenvergunningen, in de verordening te worden vastgelegd.

Op 4 februari 1997 heeft de gemeenteraad de 'Monumentenverordening 1997' vastgesteld.

De gemeentelijke monumentencommissie

De Monumentenwet laat het aan de gemeente over om zorg te dragen voor een deskundige samenstelling van de monumentencommissie. Van de leden wordt verwacht dat zij kennis hebben op (kunst)historisch, stedenbouwkundig, (landschap)-architectonisch en juridisch gebied.

Naar aanleiding van de vaststelling van de 'Monumentenverordening 1997' heeft de raad een monumentencommissie en een monumentenbeheerscommissie ingesteld.

- De monumentencommissie kreeg als taak om het college van burgemeester en wethouders op verzoek of uit eigen beweging van voorlichting en beleidsmatig advies te dienen ter zake de toepassing van de verordening, de Monumentenwet 1988 en andere zaken betreffende de monumentenzorg. Op 3 februari 1998 werden de leden van deze commissie benoemd. De op basis van deskundigheid geselecteerde leden, afkomstig van buiten de gemeente, vertegenwoordigen de disciplines bouw-/ architectuurhistorie, restauratiearchitectuur en stedenbouw/ planologie.
Met deze samenstelling en met de ambtelijk toegevoegde stedenbouwkundig adviseur werd een versterking beoogd van het binnen de cultuursector ondergebrachte gemeentelijk monumentenbeleid vanuit een integrale benadering met het beleidsterrein ruimtelijke ordening.
- De monumentenbeheerscommissie heeft als taak om het college van burgemeester en wethouders te adviseren met betrekking tot aanvragen voor een vergunning ingevolge de Monumentenverordening 1997 of de Monumentenwet 1988.
Deze commissie wordt gevormd door de welstandscommissie aangevuld met twee deskundigen op het terrein van de monumentenzorg. De verbinding tussen beide commissies is gelegd door voornoemde deskundigen op het terrein van de monumentenzorg te rekruteren uit de monumentencommissie.

De belangrijkste bevindingen na ruim vier jaar functioneren kunnen op hoofdlijnen als volgt worden weergegeven:

- De werkzaamheden van beide commissies hebben voornamelijk betrekking gehad op advisering rond vergunningaanvragen, waardoor beleidsmatige advisering onderbelicht is gebleven;
- het werk van de monumentencommissie heeft (in afwachting van gemeentelijk beleid) het karakter van een facetbenadering gehouden;
- de beoogde afstemming tussen het beleidsterrein monumentenzorg en ruimtelijke ordening is niet c.q. onvoldoende gerealiseerd.

Monumentenlijst

De lijst van beschermde rijksmonumenten in Helmond (de periode tot en met 1940) telt 61 objecten.

Om monumentale objecten die een duidelijke lokale cultuurhistorische waarde vertegenwoordigen te beschermen heeft de gemeente in 1985 een gemeentelijke monumentenlijst vastgesteld (zie bijlage). De gemeentelijke monumentenlijst omvat de periode tot en met 1940 en telt ruim 80 objecten en complexen (bestaande uit meerdere panden).

Een uitbreiding van deze lijst is in voorbereiding. Het betreft een uitbreiding met panden die in het kader van het 'Monumenten Selectie Project' (MSP) aanvankelijk waren voorgedragen voor de rijksmonumentenlijst, maar die daarvoor uiteindelijk te licht zijn bevonden. Het gaat om ongeveer 28 panden die in aanmerking komen voor plaatsing op de gemeentelijke lijst.

Subsidieregeling gemeentelijke monumenten

Op 7 april 1987 heeft de gemeenteraad de subsidieregeling voor onderhoud van plaatselijke monumenten in het leven geroepen. Het betreft een stimuleringsregeling.

Op grond van deze regeling kunnen eigenaren van gemeentelijke monumenten in aanmerking komen voor een bijdrage in de onderhoudskosten. De subsidie bedraagt 25% van de goedgekeurde onderhoudskosten met een maximum van € 453,78 (f 1.000,=) per jaar. Van deze regeling kan slechts een maal per jaar gebruik gemaakt worden.

De regeling is inmiddels sterk verouderd.

Bestemmingsplannen

Binnen de ontwikkeling van bestemmingsplannen is vanaf 1997 een tendens waarneembaar om in toenemende mate aandacht te schenken aan de historische context en cultuurhistorische waarden. Dit is waarneembaar in een aantal bestemmingsplannen, zoals bijvoorbeeld het 'Bestemmingsplan Centrum' (1997), het 'Bestemmingsplan Villapark e.o.' (1998) en het 'Bestemmingsplan Kanaalzone' (2000).

Inventarisatie en waardering van cultuurhistorische waarden zijn tot op heden echter beperkt gebleven tot monumentale gebouwen. De planvoorschriften voorzien in beperkte mate in een instrumentarium tot handhaving van waardevolle cultuurhistorische elementen, complexen en structuren.

Archeologie

Sinds de ontdekking in 1981 van een belangwekkend kasteelterrein dat moest worden opgegraven, voert de gemeente Helmond een beleid op het gebied van de archeologie. Aanvankelijk bestaat dat beleid uit het faciliteren van archeologisch onderzoek door vrijwilligers. Vanaf 1987 is sprake van een professionele aanpak, al is dat aanvankelijk nog heel beperkt. In dat jaar wordt min of meer structureel, maar slechts in deeltijd, van de gemeente Breda een professioneel archeoloog ingehuurd. Deze heeft in eerste instantie tot taak een eindverslag te produceren van het in de jaren 1981-1984 door vrijwilligers opgegraven kasteelterrein het 'Oude Huys'. In tweede instantie worden met hulp van vrijwilligers – en incidenteel eveneens met een professionele projectmedewerker - enkele noodopgravingen uitgevoerd, met name in de middeleeuwse stadskern van Helmond. Deze situatie is niet ideaal gebleken, met name omdat de vanuit Breda ingehuurde archeoloog wegens tijdgebrek zijn taken onvoldoende heeft kunnen uitvoeren. Het is hem daardoor niet gelukt een eindverslag te produceren over het archeologisch onderzoek van het 'Oude Huys', evenmin hebben de onder zijn regie uitgevoerde opgravingen tot een eindverslag geleid.

Op 1 april 1992 stelt de gemeente Helmond voor 0,2 fte een eigen archeoloog aan. Later is deze formatie tot 0,25 fte verhoogd. Deze archeoloog combineert zijn aanstelling met een identieke baan bij de gemeente Eindhoven, waar hij voor de rest van de week werkzaam is. Vooralsnog is in die gemeenten echter sprake van twee afzonderlijke archeologische voorzieningen.

In 1992 ontbreekt het nog aan een systematische documentatie van alle tot dan toe verzamelde archeologische informatie in Helmond. Als eerste taak is vanaf april 1992 die verspreide informatie, die onder meer betrekking heeft op meer dan vijftig (!) opgravingen,

zoveel als mogelijk bijeengebracht in één archief. Bovendien is een kaart gemaakt van alle (in totaal 16) gebieden in de gemeente Helmond met een archeologische waarde. Tenslotte kan - dankzij een samenwerkingsverband met de Universiteit van Amsterdam – vanaf begin mei 1992 tot in mei 1993 een grootschalige opgravingscampagne worden uitgevoerd van een prehistorisch en Romeins grafveld, dat door bouwwerkzaamheden zal verdwijnen. Ook zijn in de jaren vanaf 1992 allerlei kleinere noodopgravingen uitgevoerd, zoals in de middeleeuwse stadskern en op het terrein van het middeleeuwse klooster Binderen. In de jaren 1997-1999 is bovendien het eerste deel van een grootschalig archeologisch onderzoek uitgevoerd in het gebied waar momenteel de Vinex-lokatie Brandevoort verrijst.

De grondwerkzaamheden in Helmond kunnen nauwlettend worden gevolgd op eventuele noodzakelijke opgravingen dank zij periodiek overleg met het Projectbureau van de Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer. Hierdoor is het in principe mogelijk archeologisch veldonderzoek lang van te voren te plannen.

Benadrukt dient te worden dat vrijwel alle archeologische werkzaamheden telkens mede mogelijk zijn geweest dankzij de inzet van plaatselijke en regionale vrijwilligers.

Sinds 1 november 1999 hebben de gemeenten Helmond en Eindhoven een gezamenlijke archeologische voorziening, waaraan de gemeente Helmond voor een kwart bijdraagt. De huisvesting daarvan is in een eigen gebouw te Eindhoven, waar zich zowel het kantoor, de werkruimten als het depot bevinden. Deze gezamenlijke voorziening heeft een formatie van 4,6 fte, namelijk 1,0 fte gemeentelijk archeoloog, 0,8 fte assistent-archeoloog, 1,0 fte veldarcheoloog/ecologisch onderzoeker en 1,8 fte medewerkers archeologie. Bovendien zijn structureel zo'n 20 vrijwilligers alsmede een wisselend aantal studenten archeologie van de Universiteit van Amsterdam, de Vrije Universiteit te Amsterdam en de Hogeschool Tilburg actief. Veruit de meeste vrijwillige inzet in zowel Helmond en Eindhoven is afkomstig van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland, die in 1997 in het zuidoosten van Noord-Brabant een eigen, regionale, Archeologische Vereniging Kempen-en Peelland heeft opgericht. Vanuit de afdeling Archeologie van de gemeenten Helmond en Eindhoven wordt deze vrijwillige inzet uiteraard van harte ondersteund. In Helmond is bovendien de 'Historische en Archeologische Vereniging Helmont' actief.

47. Opgravingsterrein in Binderen.

Bij archeologisch onderzoek van 20 tot 31-10-1980 zijn overblijfselen aan het licht gebracht van 700 jarige geschiedenis van klooster Binderen.

Conclusie

Samengevat kan gesteld worden dat het huidige monumentenbeleid van de gemeente Helmond beperkt is te noemen. De gemeente heeft tot op heden op het terrein van monumentenzorg in belangrijke mate volgend beleid gevoerd, dat geënt is op uitvoering van landelijke regelgeving en dat voornamelijk objectgericht was vanuit een sectorale benadering.

3. HET GEMEENTELIJK PROFIEL

Om een beeld te geven van waar Helmond staat en wat Helmond wil, kan verwezen worden naar een aantal vrij recente beleidsdocumenten. Deze zijn ontwikkeld in het kader van het grotestedenbeleid (GSB).

Genoemd kunnen worden de 'Kernstadvisie' uit 1999, de 'Integrale stadsvisie' uit 2000 en de programmatische vertaling in de vorm van een 'Meerjaren Ontwikkelings Programma' (MOP).

Gekoppeld aan een beschrijving en waardering van de huidige situatie is een streefbeeld geformuleerd voor het jaar 2010.

De beleidsdoelen richten zich op een versterking van de sociale, fysieke en economische structuur van de stad, met als speerpunten:

- verbetering van de centrumpositie;
- verbetering van de bereikbaarheid;
- versterking van de sociaal-maatschappelijke basis;
- versterking van de economische positie.

In termen van perspectieven wordt nadrukkelijk gewezen op het belang van behoud en versterking van de aanwezige historische kwaliteiten. Integratie van de geschiedenis, de monumenten en de historisch belangrijke gebouwen (ons cultuurhistorisch erfgoed), welke bepalend genoemd kunnen worden voor de identiteit van de stad, dienen bij te dragen aan de beleving van een kwalitatief hoogwaardige en aantrekkelijke stad; detailhandel en horeca alsmede de culturele en toeristische uitstraling worden erdoor versterkt.

Intensivering van het monumentenbeleid wordt expliciet benoemd als een belangrijk instrument. Met name de verwevenheid met de beleidssector ruimtelijke ordening verdient via integrale samenwerking tot uitdrukking te worden gebracht.

Gericht op de versterking van de economische, culturele en toeristische en recreatieve functie van het stadscentrum is inmiddels de 'Integrale Structuurvisie Centrum' tot ontwikkeling gebracht.

Voor de wijken Helmond-West, Helmond-Noordoost en Binnenstad-Oost worden in het 'Meerjaren Ontwikkelings Programma' 'Wijkontwikkelingsplannen' in het vooruitzicht gesteld, waarbij inmiddels het plan voor Binnenstad-Oost zich in een gevorderd stadium bevindt. Ten aanzien van de wijze van intensiveren van het monumentenbeleid wordt in het kader van deze ontwikkelingsplannen reeds een richting aangegeven; naast beheer dient de historische kwaliteit van de bebouwde en onbebouwde omgeving als inspiratiebron voor ruimtelijke beslissingen.

De 'Wet Stedelijke Vernieuwing' en het hieruit voortkomende 'Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing' (ISV) voorzien in een gebundeld kader voor financiering van projecten die zijn gericht op een structurele verhoging van de stedelijke kwaliteit op het gebied van wonen, milieu en ruimte.

Zoals aangegeven dienen de ontwikkelingsprogramma's een antwoord te geven op de vraag hoe o.a. openbare ruimte, structuren, maar ook monumenten kunnen bijdragen aan een gewenste omgevingskwaliteit.

4. SPEERPUNTEN NIEUW MONUMENTENBELEID

Geconstateerd kan worden dat een herijking van het gemeentelijke monumentenbeleid van groot belang is. Een herijking die gericht is op een intensivering en een verbreding van de monumentenzorg met een drieledig doel:

- het behouden van het Helmondse cultuurhistorisch erfgoed;
- het verbeteren van de leefomgeving;
- het versterken van de stedelijke identiteit.

Deze drie doelen zijn nauw met elkaar verweven. Alleen een objectgerichte monumentenzorg is naar de toekomst toe niet toereikend voor een effectief monumentenzorgbeleid. Het is namelijk te beperkt. Het behoud van het erfgoed is het meest gediend met een brede, integrale benadering. Door dwarsverbanden naar andere disciplines te leggen kan pas echt draagvlak en daarmee draagkracht voor cultuurhistorie ontwikkeld worden.

Vanuit de situatie waarin de Helmondse monumentenzorg zich momenteel bevindt, (knelpunten binnen de huidige reguliere uitvoeringstaken, objectgerichte monumentenzorg vanuit een sectorale benadering) is het verleidelijk in te zetten op “een snelle aanpak” met hier en daar wat aanpassingen en verbeteringen op het gebied van de gemeentelijke monumentenzorg. Een dergelijke aanpak schiet tekort voor alle drie hierboven genoemde doelen. Onontbeerlijk is een duidelijke visie en een totaalbenadering.

Binnen het brede terrein van de monumentenzorg verdienen vele aspecten aandacht voor verbetering. Het is echter zaak om allereerst die activiteiten te ontplooien die voor het bereiken van de doelstellingen het meest effectief en noodzakelijk zijn. Niet alles kan c.q. hoeft meteen te worden opgepakt. Nota bene, nu te veel hooi op de vork nemen kan zelfs verkeerd uitpakken. Een fasegewijze aanpak verdient dan ook de voorkeur.

Op grond van de eerder beschreven visie en ontwikkelingen dient de inzet van de gemeentelijke monumentenzorg voor de komende jaren met name gericht te zijn op de volgende activiteiten:

1. Actualisering en verbetering van de reguliere uitvoeringstaken

Motivatie: Binnen de huidige uitvoeringskaders bestaan er diverse knelpunten (o.a. verouderde monumentenverordening, verouderde subsidieregeling gemeentelijke monumenten, begeleidende en toezichthoudende rol bij restauratieplannen). Ook met het oog op een verdere decentralisatie van taken dient de gemeente hier beter op voorbereid en toegerust te zijn.

2. Verdieping en verbreding van de kennis van monumentwaarden

Motivatie: Bij het ontwikkelen van nieuwe ruimtelijke plannen dient cultuurhistorie een volwaardige plaats én inbreng te krijgen. Cultuurhistorie kan immers een belangrijke bijdrage leveren aan de kwaliteit van de leefomgeving, alsook versterkt het de identiteit van de stad. Door dwarsverbanden te leggen krijgt monumentenbehoud ook meer perspectief.

Een beter inzicht in de aanwezige monumentwaarden is van groot belang. Zonder gedegen kennis komt instandhouding onder druk te staan. Evengoed is kennis van monumentwaarden onontbeerlijk bij doorontwikkeling (bijv. met betrekking tot waardevolle cultuurhistorische structuren en ensembles, bouwhistorie, monumentale objecten uit de wederopbouwperiode, landschapswaarden en tuinen). Ook in het kader van het vergunningenstelsel en het nieuwe welstandsbeleid is een grotere kennis van monumentwaarden van belang.

3. Ontwikkelen van archeologiebeleid

Motivatie: Het belang en de noodzaak van een gemeentelijk archeologiebeleid zijn in het Verdrag van Malta duidelijk aangegeven. Uitgangspunten van het verdrag zijn: decentralisatie van taken en het beginsel “de verstoorder betaalt”. Een ander belangrijk punt van uitwerking is het aanwijzen van archeologiegevoelige gebieden in het eigen ruimtelijke beleid. Het Verdrag van Malta heeft nog niet geleid tot wetgeving.

4. Herbestemming monumentale gebouwen

Motivatie: Gedachtenbepaling over vrijkomende fabrieksgebouwen en kerkgebouwen die hun kerkelijke functie verliezen. Hoe kan met deze voor Helmond belangrijke ‘beeldragers’ op een goede manier worden omgegaan? Een uitdaging én kans die “moet” worden aangegrepen! (versterking identiteit; Industrieel Erfgoed Toerisme).

5. Draagvlakverbreding cultuurhistorie en bevordering participatie

Motivatie: Een grotere betrokkenheid van monumenteigenaren en publiek is wezenlijk voor een vitaal gemeentelijk monumentenbeleid; het vormt de basis om de hierboven genoemde doelstellingen te kunnen verwezenlijken. Derhalve: bevordering participatie; educatieve projecten; publieksgerichte activiteiten.

6. Industrieel erfgoed toerisme

Motivatie: Helmond vertoont nog vele sporen van een rijk industrieel verleden.

Industrieel erfgoed is belangrijk voor de identiteit van de stad.

Recreanten en toeristen tonen een toenemende belangstelling voor cultuurhistorische zaken en ‘het eigene’ van een bepaalde stad of streek. Voor de toeristisch-recreatieve aantrekkingskracht van de stad wordt historische identiteit als een belangrijke drager gezien in relatie tot aspecten als sfeer en gezelligheid.

Een eerste uitwerking van deze punten vindt in de volgende paragrafen plaats. Daarin wordt als het ware het fundament gelegd voor een actief en integraal gemeentelijk monumentenbeleid in de gemeente Helmond i.c. langs welke hoofdlijnen en basispatronen de gemeentelijke monumentenzorg nader inhoud wordt gegeven met daaraan gekoppeld aan het eind van elke paragraaf een aantal concrete beleidsvoornemens en acties.

4.1 ACTUALISERING EN VERBETERING VAN REGULIERE UITVOERINGSTAKEN

De gemeente heeft op het gebied van de monumentenzorg een aantal wettelijke en een aantal heel wat minder expliciet omschreven taken en verantwoordelijkheden. Tot de eerste categorie behoren taken die voortvloeien uit de Monumentenwet 1988 (o.a. het verlenen van monumentenvergunning, advisering bij voordracht voor plaatsing op de rijksmonumentenlijst), het ‘Besluit Rijkssubsidiëring Restauratie Rijksmonumenten’ (o.a. het berekenen van de subsidiabele restauratiekosten) en andere rijksregelgeving.

Tot de tweede categorie behoort de zorgplicht die verwacht mag worden van een gemeentelijke overheid die haar verantwoordelijkheid in deze kent én neemt, maar waarbinnen de gemeente heel duidelijk eigen prioriteiten en accenten kan stellen (bijv. het al dan niet instellen van een gemeentelijke monumentenlijst, of het laten uitvoeren van bouwhistorisch onderzoek).

Monumententaak en -verordening

Om de gemeentelijke taken te kunnen uitoefenen moet de gemeente zorgdragen voor de instelling van een monumentenverordening en een monumentencommissie. In Helmond zijn beiden in 1997 gerealiseerd.

De monumentenzorg is de laatste jaren sterk in beweging. Er zijn tal van ontwikkelingen, zowel op landelijk, provinciaal en lokaal niveau. Wat betreft de gemeentelijke taak wijst alles

in de richting van een verdergaande decentralisatie. In de op 25 juni 2001 gepresenteerde VNG-nota "Toekomst voor het Verleden" wordt een belangrijke aanpassing van het monumentenregime voorgestaan: gemeenten en monumenteigenaren moeten daarin de hoofdrol gaan spelen. Als uitgangspunten voor een nieuw monumentenregime vermeldt de VNG-nota verder:

"Het nieuwe systeem moet klantvriendelijk zijn. De belangen van de klant, in casu de eigenaar, staan centraal en niet de regelgeving. Dit betekent concreet dat er één loket moet zijn waar een eigenaar terecht kan voor alle informatie en kennis omtrent het monument. Dit loket is zo dicht mogelijk bij de eigenaar gesitueerd en is logisch gezien de gemeente. ... De gemeente plaatst haar monumentenbeleid in een integrale en gebiedsgerichte benadering."

In Helmond kennen we sinds begin 2001 de 'Stadswinkel', hét gemeentelijke loket voor de burger. In het cluster 'Bouwen en wonen' vervult de 'Stadswinkel' (in samenwerking met de Sector Kunst & Cultuur) reeds de rol van loket voor o.a. monumentenvergunningen.

De gemeentelijke monumentenverordening is voor een gemeente de basis om haar taken in deze op een goede wijze te kunnen uitvoeren. De gemeentelijke monumentenverordening dient derhalve hierop te zijn toegesneden. In dit verband verdient het aanbeveling, zoals hieronder zal blijken, de Helmondse monumentenverordening op een aantal punten aan te passen.

Monumentencommissie en monumentenbeheerscommissie

In de Helmondse monumentenverordening van 1997 is onder meer de instelling van een monumentenbeheerscommissie (adviesorgaan monumentenvergunningen) geregeld en van een monumentencommissie die meer op beleidsmatig gebied, vanuit een integrale benadering, zou adviseren. De gekozen structuur blijkt in de praktijk toch niet zo niet goed te hebben uitgepakt. De belangrijkste bevindingen na ruim vier jaar functioneren kunnen op hoofdlijnen als volgt worden weergegeven:

- De werkzaamheden van beide commissies hebben voornamelijk betrekking gehad op advisering rond vergunningaanvragen, waardoor het onderscheid tussen het werkterrein van beide commissies sterk is vervaagd;
- de beleidsmatige advisering is onderbelicht gebleven; het werk van de monumentencommissie heeft (in afwachting van gemeentelijk beleid) te veel het karakter van facetbenadering;
- de beoogde afstemming tussen de beleidsterreinen monumentenzorg en ruimtelijke ordening is niet gerealiseerd.

Deze bevindingen, alsmede de constatering dat landelijke ontwikkelingen in een richting wijzen van een brede integrale benadering van de monumentenzorg, geven voldoende aanleiding om de taak van beide commissies nader te beoordelen.

Het is dan ook wenselijk om de structuur en de taakomschrijvingen van de gemeentelijke monumentencommissie en monumentenbeheerscommissie opnieuw te bezien. In de in voorbereiding zijnde monumentenverordening zal dit worden meegenomen. De zittingstermijn van de leden van de huidige monumentencommissie loopt af op het moment dat een nieuwe monumentenverordening wordt vastgesteld.

Subsidieregeling

Monumentenzorg heeft ook alles te maken met geld.

Eigenaren van gemeentelijke monumenten kunnen momenteel geen beroep doen op subsidiemogelijkheden en andere faciliteiten (bv. fiscaal voordeel) voor restauratie c.q. onderhoud van hun pand, tenzij die door de betreffende gemeente geboden worden. Dit in tegenstelling tot eigenaren van rijksmonumenten. Voor eigenaren van rijksmonumenten bestaan vanuit het rijk subsidiemogelijkheden, zij kunnen in aanmerking komen voor laagrentende leningen bij het Nationaal Restauratie Fonds en zij hebben fiscaal voordeel bij onderhoud en restauratie van hun rijksmonument.

Er dienen ons inziens gemeentelijk financiële middelen beschikbaar te zijn om monumenteigenaren een tegemoetkoming te geven voor het feit dat hun eigendom van gemeentewege een monumentenstatus heeft gekregen waaraan voorwaarden zijn gekoppeld, met name wat betreft de instandhouding van monumentwaarden. Zoals reeds eerder vermeld kennen we een gemeentelijke subsidieonderhoudsregeling voor eigenaren van gemeentelijke monumenten. De huidige subsidieregeling dateert echter van 1987. Op grond van deze regeling kunnen monumenteigenaren een bijdrage krijgen in de onderhoudskosten van hun gemeentelijk monument met een maximum van € 453,78 (f 1.000,=) per jaar. Deze regeling is volstrekt uit de tijd.

Het doel van de regeling indertijd was om te stimuleren dat onderhoud werd gepleegd, maar met een dergelijk laag bedrag wordt dat doel tegenwoordig absoluut niet bereikt. Zeker als men bedenkt dat hieraan ook nog de nodige administratieve rompslomp vastzit. Een dergelijke regeling heeft zelfs een negatief effect op het gemeentelijke monumentenbeleid, doordat het een negatief imago en uitstraling geeft (in de trant van: is dit alles wat de gemeente er voor over heeft; is dit de gemeentelijke zorg voor monumenten?).

Er dient een financiële structuur te worden ontwikkeld die het gemeentelijke monumentenbeleid daadwerkelijk handen en voeten geeft. Een van de aandachtsvelden in dit kader is een financiële regeling voor de monumenteigenaren. In dit verband kan ingestoken worden op restauratie of onderhoud. Het laatste heeft de voorkeur, daar dat preventief werkt en door tijdig onderhoud juist dure restauraties voorkomen kunnen worden. Een nieuwe subsidieregeling wordt voorbereid.

De klant centraal

De monumenteigenaren nemen in de monumentenzorg een cruciale positie in. Zonder hun betrokkenheid en wil om de monumentwaardigheid van hun eigendom te behouden is de monumentenzorg vooral een papieren tijger. De monumenteigenaar neemt dus feitelijk een centrale positie in. Hij is dé klant. Met klantvriendelijkheid is dus voor de monumentenzorg bij uitstek veel te winnen. De gemeente heeft hier een duidelijke rol vervullen. Voor alle informatie en vragen omtrent het monument en de instandhouding ervan moet een monumenteigenaar bij de gemeente terecht kunnen.

Zoals gezegd ligt de verantwoordelijkheid voor instandhouding van monumentale waarden en een zorgvuldig beheer primair bij de eigenaar. Ook de kosten die daarmee verband houden zullen goeddeels door die monumenteigenaar gedragen moeten worden. Dit neemt niet weg dat de gemeente hierin een positieve bijdrage kan geven. Bijvoorbeeld door goede informatie te verstrekken, door monumenteigenaren te enthousiasmeren, door met ze mee te denken, door ze een (financiële) prikkel te geven. Dit vraagt om een meer actieve benadering van monumenteigenaren. Daarmee is veel te winnen!

Planning, begeleiding en toezicht

Door een actieve benadering is ook een beter inzicht te krijgen in de restauratievoornemens van monumenteigenaren. Dat inzicht is onontbeerlijk om ze vervolgens op een goede manier van dienst te kunnen zijn, maar ook om het gemeentelijke beleid in deze te kunnen “voeden”. Op basis van de verkregen gegevens kan bijvoorbeeld een goede inschatting gemaakt worden van wat benodigd is om een plan met succes te kunnen afronden.

Om op een verantwoorde wijze beleid te kunnen voeren is het ook nodig dat de monumentale waarden goed geïnteriseerd en gedocumenteerd zijn en dat de bouwtechnische onderhoudsstaat c.q. de restauratiebehoefte goed in beeld is gebracht. Dat is met name ook van belang om tot een goede en evenwichtige inzet van middelen te komen en om verantwoorde keuzes te kunnen maken.

Voor rijksmonumenten is de gemeente op grond van het ‘Besluit Rijkssubsidiëring Restauratie Monumenten’ (BRRM) verplicht om eens in de vier jaar de bouwtechnische staat (intern en extern) van de rijksmonumenten in beeld te brengen (‘behoefteraming’). De inspectiegegevens moeten bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg worden ingediend.

De bouwtechnische staat van de gemeentelijke monumenten wordt tot op heden niet in beeld gebracht, dus hiervan bestaat geen overzicht.

De gemeentelijke zorg voor monumenten beweegt zich ook op het begeleiden van het restauratievoornemen. Dit om een zo kwalitatief goed mogelijk plan te krijgen. Het meest effectief is het om in een zo vroeg mogelijk stadium handvaten aan te reiken (schetsplannen te bespreken).

Ook bij de uitvoering van de werkzaamheden is begeleiding en toezicht van de kant van de gemeente nodig. Vanwege capaciteitsgebrek komt dit punt tot op heden onvoldoende uit de verf.

Een medewerker bouw- en woningtoezicht met kennis van restauraties zou problemen kunnen signaleren en oplossingsmogelijkheden aanreiken waarmee de instandhouding van het monument gediend is. Ook kan zo'n medewerker onoordeelkundige ingrepen aan monumenten, met mogelijke schade, voorkomen. Verder kan hij controleren of de werkzaamheden worden uitgevoerd conform de monumenten- en de bouwvergunning. Momenteel wordt er binnen de dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer gekeken naar de taken van de afdeling 'handhaving'. Deze afdeling zal alle zaken met betrekking tot gemeentelijke handhaving oppakken. Ook handhavingszaken bij monumenten wordt hierbij betrokken.

Beleidsvoorstellen en acties

- Actualiseren monumentenverordening 1997
- Herbezien structuur monumentencommissie/monumentenbeheerscommissie
- Actualiseren onderhoudsregeling gemeentelijke monumenten
- Actieve benadering monumenteigenaren en belanghebbenden
- Afspraken maken over planning, begeleiding en toezicht monumentenrestauraties

4.2 VERDIEPING EN VERBREIDING VAN DE KENNIS VAN CULTUURHISTORISCHE WAARDEN

Relatie cultuurhistorie – ruimtelijke ordening

Monumentenzorg behelst meer dan alleen het beschermen en instandhouden van beschermde objecten, zoals tot nu toe in Helmond het geval is.

In toenemende mate dringt het besef door dat in veel bredere zin rekening gehouden moet worden met aanwezige cultuurhistorische waarden. Dit wordt ingegeven doordat het ontbreken van cultuurhistorisch besef het gevaar in zich heeft dat in vele eeuwen opgebouwde kwaliteit overschaduwd wordt door herinrichting van de ruimte. De gebouwde omgeving, de bodem en het landschap zitten soms op een complexe en fascinerende manier boordevol aanwijzingen over leven en werken van mensen. Vervlakking van deze diversiteit van leefomgeving mag tot ons aller zorg worden gerekend.

Overigens wil dit niet zeggen dat alles wat waardevol is behouden kan en moet blijven.

Beoogd wordt om cultuurhistorie een factor van afweging te laten zijn bij alle ingrepen in de ruimtelijke ordening.

Cultuurhistorische waarden dragen in sterke mate bij aan de specifieke identiteit van de wijk, de stad en het buitengebied. In voorkomende gevallen kan behoud bijdragen aan identiteit en kwaliteit van nieuwe ontwikkelingen, in andere gevallen is behoud niet mogelijk maar kan het bestaande inspiratie bieden voor het nieuwe. Als zodanig is monumentenzorg nauw verweven met de beleidssector ruimtelijke ordening.

In de Vijfde nota ruimtelijke ordening stelt de rijksoverheid zich ten doel om ontwikkelingen te stimuleren die ruimtelijke kwaliteit opleveren. Een bouwsteen daartoe wordt in de nota Belvédère aangeduid: de cultuurhistorische identiteit mede richtinggevend te laten zijn bij de inrichting van de ruimte.

In de lijn hiervan heeft ook de provincie Noord-Brabant zich niet onbetuigd gelaten op het terrein van planologische monumentenzorg; de vervaardigde cultuurhistorische waardekaart moge daarvan getuigen.

Hebben rijk en provincie weliswaar een belangrijke sturende en richtinggevende taak, de uitvoering van cultuurhistorisch beleid zal voor een belangrijk deel op gemeentelijk niveau moeten plaatsvinden.

Momenteel gebeurt dit in Helmond (in beperkte mate) binnen de kaders van structuurplannen, bestemmingsplannen en beeldkwaliteitplannen.

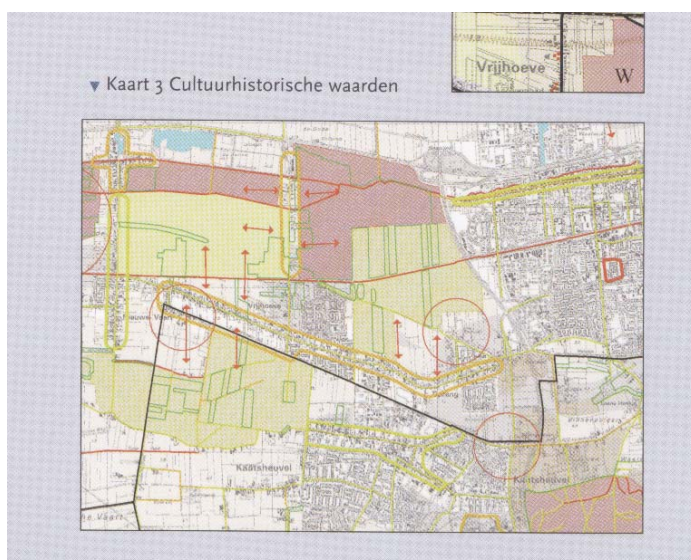
Voorwaarde om een goed gemeentelijk beleid te kunnen voeren op het terrein van cultuurhistorie is dat er een gedegen kennis aanwezig is van de monumentwaarden in Helmond. Die kennis staat op achterstand. Van groot belang is te weten of, en zo ja in welke mate, een bepaald object, een ensemble of een bepaalde structuur cultuurhistorische waarden bezit. Mede op basis van die kennis is het mogelijk te bepalen welke instrumenten moeten worden ingezet voor restauratie of andere vormen van behoud. Zonder een gedegen kennis van monumentwaarden kan ook geen goede belangenafweging plaatsvinden. De vraag bijvoorbeeld hoe een (monumentaal) object of gebied “doorontwikkeld” kan worden kan alleen vanuit deskundigheid beantwoord worden. Deskundigheid met betrekking tot de aanwezige monumentwaarden, historische bouwmaterialen, historische structuren enz.

Waardevolle cultuurhistorische structuren en ensembles

Zoals hiervoor al is gezegd dient monumentenzorg verder te gaan dan alleen een objectgerichte zorg. De monumentale kwaliteit zit namelijk niet alleen in de afzonderlijke monumentale gebouwen, maar ook in het geheel van historische ruimtelijke structuur en in de wisselwerking daarvan met de bebouwde omgeving.

Uitgangspunt voor de structuurbenadering is dat de kwaliteit van de leefomgeving dient te worden behouden en zo mogelijk nog te worden versterkt. Daartoe is het nodig dat er een inventarisatie en beschrijving plaatsvindt van de waardevolle cultuurhistorische structuren (landschap, stedenbouwkundige elementen, bebouwing, tuinen en parken, infrastructuur, e.d.) en deze gegevens vast te leggen in een cultuurhistorische waardekaart. Dit dient te gebeuren in overleg met de afdelingen Ruimtelijke Ordening en Bouw- en Woningtoezicht (in het kader van welstandsbeleid).

Hiermee krijgt de gemeente ook de beschikking over een sturingsinstrument bij planontwikkeling. Zij heeft hiermee een beeld van de bestaande cultuurhistorische waarden in de stad en wordt zo in staat gesteld om in een vroeg stadium deze waarden in planprocessen te betrekken. Er kan dan een samenhangende belangenafweging en onderbouwing worden gemaakt.

voorbeeld cultuurhistorische waardekaart

Sinds 1992 bestaat er een archeologische waardekaart, waarop de archeologisch waardevolle gebieden in de stad zijn vastgelegd. Een inventarisatie en waardering van cultuurhistorische waarden in de stad is tot nu toe achterwege gebleven.

Bij de werkzaamheden in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is wel reeds de bijzondere kwaliteit van het gebied Villapark en van de Kanaalzone met het industrieel erfgoed ter sprake gekomen, doch dit heeft niet tot vervolgactiviteiten geleid. Een nader onderzoek naar die kwaliteiten (architectonisch, stedenbouwkundig, cultuurhistorisch) verdient zeker aanbeveling, waarna eventueel bescherming door middel van het instellen van een beschermd stadsgezicht overwogen kan worden. Beschermd stadsgezicht betekent geenszins dat de huidige bebouwing van het gebied wordt bevroren. Een stad is immers voortdurend aan verandering onderhevig. Wel wordt het veranderingsproces in een beschermd stadsgezicht zorgvuldig “begeleid” en vindt er een gedegen toetsing plaats ten behoeve van het behoud van cultuurhistorische waarden.

Aanbevolen wordt om nader te bezien in hoeverre vigerende bestemmingsplannen, voor zover deze een sterk beherend karakter dragen, opwaardering verdienen tot de status van lokaal beschermd stads- en dorpsgezicht.

Gedacht kan worden aan bijvoorbeeld het bestemmingsplan “Villapark e.o.”, maar ook “Kanaalzone” (gezien plannen rond ontwikkeling Industrie Toerisme). Hierbij dient opgemerkt dat de huidige monumentenverordening in de mogelijkheid daartoe niet voorziet.

Instrumenten om tot waardebeoordeling te geraken zijn cultuurhistorische verkenningen en cultuurhistorische effectrapportages.

Waar het bij cultuurhistorische verkenningen om gaat is om vanuit een analyse van de historische ontwikkeling van een gebied duidelijk te maken welke waarden bepalend zijn voor de specifieke kwaliteit van het gebied. Daarnaast wordt aangegeven welke kansen en risico's bij verdere ontwikkeling aan de orde zijn.

Een cultuurhistorische effectrapportage (CHER) is een onderzoek naar een gebied, waarbij de geschiedenis en transformatie van de landschappelijke of stedenbouwkundige elementen, de verkaveling, de infrastructuur, de bebouwing en andere ruimtelijke aspecten in beeld worden gebracht en aan een ‘cultuurhistorische waardestelling’ worden onderworpen. Deze waardestelling kan vervolgens als onderlegger of als toetsingskader gebruikt worden bij het opstellen van een beheers-, bouw- of herinrichtingsplan.

Door een goede communicatie en afstemming met betrekking tot het jaarlijkse productieprogramma van de afdeling Ruimtelijke Ordening kan, indien nodig, tijdig ingespeeld worden op planontwikkelingen in deelgebieden met cultuurhistorische waarden. Met de afdeling Ruimtelijke Ordening zijn hierover reeds eerste afspraken gemaakt.

Bouwhistorisch onderzoek

In het beheer van het culturele erfgoed komt het regelmatig voor dat relevante informatie en inzichten in de bouw- en gebruiksgeschiedenis van een bouwwerk ontbreken. Zo blijkt achter betrekkelijk jonge- en weinig spectaculaire gevels soms historisch waardevolle bebouwing schuil te gaan. Door middel van bouwhistorisch onderzoek kan in deze lacune van kennis worden voorzien. Het doel van bouwhistorisch onderzoek is meerledig, o.a.:

- Een bouwhistorische waardestelling als voorbereiding op een restauratie, verbouwing of herbestemming, waarbij onder meer wordt aangegeven welke onderdelen voor behoud waardevol zijn;
- advisering bij (ver)bouwwerkzaamheden;
- documentatie teneinde van een bouwwerk zijn bouw- en gebruiksgeschiedenis te staven.

Er zijn diverse vormen van bouwhistorisch onderzoek, te weten:

- Bouwhistorische inventarisatie heeft als doel het verkrijgen van een overzicht van bouwwerken en structuren met mogelijke, vermoedelijk of zekere monumentale waarden in een complex of gebied. In het algemeen is er nog geen sprake van concrete

bouwplannen. Bouwhistorische inventarisaties geschieden voornamelijk ten behoeve van een cultuurhistorisch verantwoord beheer, het ontwikkelen van (ruimtelijk) beleid of het opstellen of herzien van een monumentenlijst. Een bouwhistorische inventarisatie levert als product een attentie- of signaleringslijst voor een complex of gebied op, aan de hand waarvan vastgesteld kan worden welke bouwwerken of structuren mogelijke monumentale waarden bevatten. Dit is onder andere van nut bij planontwikkeling. Aan de hand van deze signalering kan besloten worden tot nader, objectgericht onderzoek, door middel van een bouwhistorische verkenning, opname of ontleding. Bij de vervaardiging van een cultuurhistorische effectrapportage (CHER) is een bouwhistorische inventarisatie een onmisbaar onderdeel van het onderzoek.

- Bouwhistorische verkenning wordt uitgevoerd om globaal inzicht te krijgen in de (mogelijke) monumentale waarden als voorbereiding op een beslissing tot nader onderzoek naar aanleiding van bijvoorbeeld een bouw- of restauratieplan.
- Bouwhistorische opname heeft als doel inzicht te verkrijgen in de bouw- en gebruiksgeschiedenis van een bouwwerk of structuur en een bouwhistorische waardestelling daarvan, meestal ter ondersteuning van beslissingen bij restauratie, verbouwing of herbestemming. Dit inzicht is ook van belang bij een (cultuurhistorisch) verantwoord beheer van een bouwwerk of structuur.
- Bouwhistorische (deel-)ontleding heeft als doel het zo volledig mogelijk en zo definitief mogelijk vastleggen van de bouw en gebruiksgeschiedenis van een bouwwerk in al zijn aspecten, meestal ter ondersteuning van beslissingen bij en tijdens restauratie, verbouwing of herbestemming.

Bij sloop dient de bouwhistorische (deel-)ontleding voor de vastlegging van het gebouw voor later archiefonderzoek, museale presentatie en totstandkoming van (bouw)historisch literatuur.

In het verleden is in die incidentele gevallen waar sloop van een cultuurhistorisch waardevol object aan de orde was, opdracht gegeven tot bouwhistorisch onderzoek – een bouwhistorische (deel)ontleding - en verslaglegging. Een recent voorbeeld is de bouw- en architectuurhistorische documentatie van de voormalige kerk O.L.V. Lelie onder de Doornen aan de Abdijlaan 2 (Wederopbouwperiode).

Naast het behoud van waardevolle architectuur als monument is het, ons inziens, ook belangrijk om aandacht te geven aan documentatie van historische gebouwen waarvan sloop onafwendbaar is. Documentatie is immers ook een vorm van 'behoud' van cultureel erfgoed en wanneer behoud in fysieke zin uiteindelijk niet mogelijk blijkt, blijven er in ieder geval gegevens op papier bewaard, zodat deze ingezien kunnen worden en beschikbaar zijn voor toekomstig onderzoek. Dit moet overigens geen alibi zijn om zonder meer over te gaan tot sloop van cultuurhistorisch waardevolle objecten en structuren (met, maar ook vooral zonder monumentale bescherming), omdat d.m.v. rapportage het cultureel erfgoed toch 'behouden' blijft. Hieraan dient een grondige afweging van alle belangen vooraf te gaan.

Voorgesteld wordt in deze uitzonderlijke gevallen, waar sloop van cultuurhistorisch waardevolle objecten aan de orde is, het beleid met betrekking tot het laten vervaardigen van bouwhistorische rapportages voort te zetten. De rapportages kunnen o.a. ter registratie en raadpleging worden ondergebracht bij het Regionaal Historisch Centrum.

Bouwhistorische verkenningen, - opnames en –(deel)ontledingen kunnen beslissingen tot, bij en tijdens een restauratie of verbouwing of herbestemming ondersteunen.

Het is aan de eigenaar van een object of hij deze instrumenten in wil zetten.

Gemeentelijke monumentenlijst

In 1985 is de eerste gemeentelijke monumentenlijst tot stand gekomen.

In 1990 is een totaalinventarisatie van monumentale objecten uit de periode 1850 – 1940 gedaan in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project. Dit ten behoeve van het Monumenten Selectie Project (uitbreiding van de rijksmonumentenlijst). De gemeentelijke monumentenlijst is vervolgens in 1992 verder uitgebreid. De objecten die in het kader van

het Monumenten Selectie Project in 1994 zijn voorgedragen voor plaatsing op de rijksmonumentenlijst maar daarvoor uiteindelijk te licht zijn bevonden, komen eveneens voor de gemeentelijke monumentenlijst in aanmerking (voor zover ze de status gemeentelijk monument nog niet hebben).

De gemeentelijke monumentenlijst, feitelijk een instrument om instandhouding van monumentwaarden beter te kunnen (waar)borgen, beslaat de periode tot de Tweede Wereldoorlog.

Een verdere uitbreiding en actualisering van de gemeentelijke monumentenlijst zijn evenwel gewenst. Zoals gezegd gaat de huidige monumentenlijst niet verder dan 1940. De Wederopbouwperiode (1940-1965) is buiten beeld gebleven. In het kader van stedelijke vernieuwing staat nu een aantal naoorlogse bouwwerken en woonwijken onder druk. Te overwegen valt de gemeentelijke monumentenlijst naar die periode uit te breiden, zodat een betere bescherming mogelijk is. Maar hiervoor dient dan eerst kennis te worden opgebouwd over de aanwezigheid van monumentwaarden.

Beleidsvoorstellen en acties

- Laten vervaardigen van een cultuurhistorische waardekaart voor de stad
- In geval van planontwikkelingen in cultuurhistorisch waardevolle gebieden gedegen vervolgonderzoek laten doen middels cultuurhistorische verkenningen en – effect-rapportage.
- Onderzoek naar de kwaliteiten van o.a. de gebieden Villapark en Kanaalzone als 'beschermd stads- en dorpsgezicht'.
- Beleid m.b.t. bouwhistorisch onderzoek voortzetten en dit instrument waar nodig inzetten voor een cultuurhistorisch verantwoord beheer.
- Uitbreiding gemeentelijke monumentenlijst met MSP-objecten (1850-1940)
- Inventarisatie Wederopbouwperiode (1940-1965) en mogelijk uitbreiding gemeentelijke monumentenlijst met waardevolle panden uit deze periode.

4.3 ONTWIKKELEN ARCHEOLOGIEBELEID

Verdrag van Malta

In 1992 ondertekent Nederland het zogenoemde 'Verdrag van Malta'. Sindsdien is sprake van fundamentele veranderingen in de regelgeving, die niet alleen verstrekkende gevolgen hebben voor de organisatie van de Nederlandse archeologie, maar ook voor gemeenten. Als gevolg van 'Malta' zal als onderdeel van de nieuwe Monumentenwet de Wet op de Archeologie van kracht worden. In afwachting van de implementatie van de nieuwe wetgeving is sinds 1 oktober 2001 het zogenoemde 'interimbeleid' van kracht. Volgens dit beleid is het voor gemeenten voortaan mogelijk structureel regionale samenwerkingsverbanden aan te gaan, zoals overigens bij Helmond en Eindhoven reeds het geval is. Ook worden, onder bepaalde voorwaarden, particuliere bedrijven toegelaten op de opgravingsmarkt. Van groot belang wordt geacht dat het hele traject van archeologisch onderzoek, dus van voorbereiding tot en met eindrapportage, voortaan moet voldoen aan de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Dit impliceert onder meer dat het voortaan verplicht is uiterlijk twee jaar na het afsluiten van een opgraving, de complete schriftelijke rapportage gereed te hebben. De uitvoering van de Kwaliteitsnorm wordt gecontroleerd door de onlangs bij het ministerie van OC&W ingestelde Inspectie voor de Archeologie. Een andere vernieuwing bestaat uit de gevolgen van controles die provincies op bestemmingsplannen uitvoeren naar archeologische waarden. In Noord-Brabant gebeurt dat aan de hand van de 'Cultuurhistorische Waardenkaart van Noord-Brabant', waarop ook de landelijke 'Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden' staat aangegeven. Indien redelijkerwijs aangenomen kan worden dat zich archeologische waarden in de bodem bevinden, dan dient daar sinds 1 oktober 2001 in bestemmingsplannen voortaan rekening

mee te worden gehouden. Concreet betekent dat, dat ofwel archeologische vindplaatsen geconserveerd dienen te worden, ofwel dat er dient te worden opgegraven. Via een omweg is de Wet op de Archeologie dus reeds min of meer van kracht.

Vanwege de te verwachten implementatie van de Wet op de Archeologie is de archeologie in Nederland voor wat betreft beleid en organisatie fundamenteel aan het veranderen. Deze veranderingen zijn ook van invloed op de gemeentelijke archeologie van Helmond. Ofschoon in Helmond reeds een, weliswaar beperkte, professionele archeologische voorziening bestaat, dient deze op korte termijn te worden aangepast. De aanbevolen aanpassingen betreffen de volgende zaken:

Actualiseren archeologische waardekaart

In Helmond bestaat reeds sinds 1992 een kaart met archeologische waarden waar in totaal 16 gebieden op worden aangegeven. Deze gemeentelijke kaart is weliswaar veel gedetailleerder dan de landelijke 'Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden', maar is toe aan actualisering. Bij het maken van een actuele archeologische kaart kan bovendien rekening worden gehouden met de afgelopen jaren sterk gegroeide kennis over de locaties van archeologische vindplaatsen in het landschap. Bovendien kunnen wellicht terreinen worden aangewezen die beschermd gaan worden als gemeentelijk of rijksmonument. Met een actuele gemeentelijke archeologische waardekaart kan beter en concreter worden omgegaan met de gevolgen van de Wet op de Archeologie. Op zich zal het actualiseren van de archeologische kaart van Helmond geen probleem opleveren. Dit kan immers gebeuren binnen de bestaande personele capaciteit. Hoe vervolgens deze kaart het beste bewaakt kan worden op de gevolgen van ingrepen die verband houden met de hedendaagse ruimtelijke ordening (zoals stadsvernieuwing) dient nog nader te worden bestudeerd. Aangezien archeologisch vooronderzoek telkens verplicht zal zijn, zal het verstandig zijn hierover afspraken te maken met de Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer.

Inbedding archeologische waardekaart

In de komende jaren zullen de ingrepen in het Helmondse archeologische landschap drastisch gaan toenemen. Dit geldt onder meer voor de middeleeuwse stadskern. Aangezien archeologisch onderzoek verplicht zal zijn, zal de Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer structureel rekening moeten gaan houden met de archeologie. Over hoe dit het beste kan worden georganiseerd, dient nog te worden onderzocht in nauw overleg met de Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer.

Verkrijgen van een eigen opgravingsbevoegdheid

Sinds 1 november 1999 beschikken de gemeenten Eindhoven en Helmond over een gezamenlijke archeologische voorziening. De gemeente Eindhoven heeft een eigen opgravingsbevoegdheid, maar voor Helmond geldt die niet. Daarom dient sinds 1 oktober 2001 door het college van burgemeester en wethouders voor elke opgraving voortaan een projectvergunning te worden aangevraagd bij de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

Op korte termijn dient de gemeente Helmond zo'n bevoegdheid aan te vragen, zodat efficiënter kan worden ingesprongen op de ingrepen in archeologisch waardevolle gebieden.

De erfenis van oud onderzoek

In de gemeente Helmond hebben de afgelopen twintig jaar op meer dan vijftig terreinen opgravingen plaats gevonden. Met name van de opgravingen die vóór 1992 hebben plaats gevonden, zijn dikwijls geen of nauwelijks schriftelijke rapportages beschikbaar. Voor de (voor)geschiedenis van Helmond is het van groot belang dat alsnog wordt nagegaan wat de resultaten van al die opgravingen feitelijk zijn geweest. Met andere woorden: alsnog dienen van al deze opgravingen eindrapportages te worden gemaakt. Hiertoe is reeds een begin gemaakt in een vanaf 1992 door de gemeentelijk archeoloog en leden van de Historische en

Archeologische Vereniging Helmont samengestelde 'Archeologische atlas van Helmond', die echter nog niet geheel voldoet aan de hedendaagse kwaliteitseisen.

Een structurele begeleiding van vrijwilligers

Vrijwilligers zijn van fundamenteel belang bij de uitvoering van archeologisch onderzoek. In het verleden heeft de Historische en Archeologische Vereniging Helmont daarin een cruciale rol vervuld. Sinds 1997 vervult echter eveneens de regionaal georganiseerde Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland (een onderdeel van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland) een fundamentele rol in het archeologisch onderzoek in onder andere Helmond. Het verdient aanbeveling deze zeer gewaardeerde inzet van vrijwilligers te reorganiseren en (met name in Helmond) structureel te begeleiden.

Educatie

Archeologie mag zich verheugen in een sterk toegenomen publieke belangstelling. Dat geldt ook in Helmond. Wanneer opgravingen plaats vinden, worden dikwijls rondleidingen gegeven. Vooral basisscholen en middelbare scholen tonen daar veel belangstelling voor. Het veldwerk is echter maar één aspect van de archeologie. Wat in Helmond vrijwel ontbreekt is een ruimte waarin de resultaten van archeologisch onderzoek synthetiserend worden getoond. Uiteraard dient dat te gebeuren als onderdeel van een (cultuur)historische tentoonstelling over stad en (voormalig) platteland in Helmond. Weliswaar bestaat in de kelders van het Gemeentemuseum Helmond een beperkte en provisorische stadshistorische tentoonstelling, maar deze is te veel gericht op objecten en is hard toe aan vernieuwing. Dit zal worden meegenomen in het kader van het in voorbereiding zijnde herinrichtingsproject kasteel.

In het Gemeentemuseum Helmond zal een nieuwe, fris vormgegeven en actuele tentoonstelling worden gerealiseerd over de stadsgeschiedenis van Helmond, waarbij de archeologie een fundamentele rol moet spelen. In deze tentoonstelling dient niet uitgegaan te worden van objecten, maar van het verhaal van de bewoners van het kasteel en de voorloper daarvan (Oude Huys) in relatie tot die objecten. Het museum werkt momenteel aan dit project. De stadshistorische tentoonstelling zou het vertrekpunt kunnen zijn van (cultuur)historische wandel- en fietstochten door zowel de bebouwde als de onbebouwde delen van de hele gemeente Helmond. Het landschap is immers welhaast per definitie cultuurhistorisch interessant, echter alleen wanneer dat herkenbaar wordt gemaakt voor het publiek. In Helmond bevinden zich talloze plekken waar een voor het publiek interessant verhaal bij herkenbaar kan worden gemaakt. Dat kan bijvoorbeeld met een verhaal of met een tekstbordje. De formule van de 'Ruige Route' in het Dommeldal (sinds de zomer van 2001) en die van het IDZO (Identiteits Fabriek Zuidoost) kunnen daarbij als leidraad dienen.

Beleidsvoorstellen en acties

- Actualiseren archeologische waardekaart
- Inbedding archeologische waardekaart
- Verkrijgen van eigen opgravingsbevoegdheid
- Vervaardigen van eindrapportages van oud onderzoek
- Structurele begeleiding van vrijwilligers regelen
- Onderzoek naar en uitbouw van activiteiten rond cultuurhistorie c.q. archeologische vondsten, o.a. ten behoeve van educatieve activiteiten.

4.4 HERBESTEMMING MONUMENTALE GEBOUWEN

In het verleden zijn diverse beeldbepalende monumentale gebouwen uit het Helmondse stadsbeeld verdwenen, waaronder religieuze gebouwen en fabrieksgebouwen. In het bijzonder zijn deze categorie monumenten belangrijke “beeldragers” voor Helmond.

Gezien het teruglopende kerkbezoek binnen de christelijke geloofsgemeenschap is reeds een aantal Helmondse kerkgebouwen aan de eredienst onttrokken en is niet uit te sluiten dat nog meer kerkgebouwen hun poorten zullen sluiten.

Een aantal Helmondse beeldbepalende kerkgebouwen heeft reeds een andere bestemming gekregen, zoals de vm. Hervormde Kerk (rijksmonument - advocatenkantoor), vm.

Bernadettekerk (beeldbepalend object - supermarkt) en de vm. Annakerk (gemeentelijk monument - klein theater). Voor de vm. Leonarduskerk (rijksmonument) zijn plannen in voorbereiding.

Binnen de industriële sector van Helmond staan de ontwikkelingen evenmin stil en zullen er eveneens monumentale fabrieksgebouwen leeg komen te staan. Maar behalve voor kerken en fabrieken speelt de problematiek voor nog veel meer kwetsbare monumenten die door functieverlies in hun voortbestaan worden bedreigd, zoals schoolgebouwen (bv. binnenstad oost), (fabrikanten)villa's, kloostercomplexen e.d. Een zorg die de gemeente zich dient aan te trekken.

Helmond heeft een naam als het gaat om industrieel erfgoed. Het behoud ervan is niet alleen van groot belang uit oogpunt van cultuurhistorie en monumentenzorg, maar bovenal ook voor het imago en de identiteit van de stad mede gezien de plannen voor ontwikkeling van Industrie Toerisme.

Vanuit een integrale benadering is de positie van het Helmondse industrieel erfgoed het best in beeld te brengen en tot een doorontwikkeling te komen.

Een van de uitdagingen én kansen die het industrieel erfgoed in Helmond biedt is cultuurtoerisme.

Annakerk wacht op nieuwe bestemming

Bemiddeling

De beste garantie voor de instandhouding van monumenten en cultuurhistorisch waardevolle objecten is een passend en goed gebruik van het object. Bij verlies van functie zal dus naar hergebruik moeten worden omgezien. Juist voor de grote, incurante, historische gebouwen is dit niet eenvoudig.

Gezien het monumentale en maatschappelijke belang om dergelijke objecten te behouden is het dus van belang dat de gemeente niet aan de zijlijn blijft staan.

De rol die de gemeente hierin kan vervullen ligt met name op het gebied van het stimuleren, coördineren en mogelijk ook initiëren.

Het is van belang om te weten welke objecten op termijn vrijkomen en waarvoor wellicht op termijn een nieuwe bestemming gezocht zou moeten worden. Vervolgens is het zaak om op het juiste moment de juiste personen met de juiste agenda om de tafel te krijgen. Dit vereist een goede communicatie, heel veel creativiteit en soms een zetje in de rug van de gemeente. Bijvoorbeeld door een bijdrage te leveren aan een haalbaarheidsonderzoek, of andere vormen van ondersteuning.

Beleidsvoornemens en acties

- Ontwikkelen van integraal beleid met betrekking tot herbestemming cultuurhistorisch waardevolle gebouwen, met name kerkgebouwen en industrieel erfgoed.

4.5 DRAAGVLAKVERBREIDING CULTUURHISTORIE EN BEVORDERING PARTICIPATIE

Intern draagvlak

Binnen de gemeentelijke organisatie dient het cultuurhistorisch besef aanwezig te zijn.

Het is belangrijk dat binnen de gemeente, zowel bestuurlijk als ambtelijk, de overtuiging heerst dat de gemeente een aantal waardevolle cultuurhistorische elementen binnen haar grenzen heeft, waar zorgvuldig mee omgegaan moet worden.

Draagvlak voor monumentenbeleid c.q. cultuurhistorie kan namelijk niet op zichzelf staan.

Het moet ingebed zijn in een veel breder beleid, zoals bestemmingsplannen, structuurvisies, inrichting en beheer van de openbare ruimte, architectuur- en welstandsbeleid, handhaving, beheer van gemeentelijke gebouwen, etc.

Cultuurhistorische waarden dienen bekend te zijn en als vanzelfsprekend te worden meegenomen en afgewogen in planvoorbereiding en –ontwikkeling.

Eerder in dit hoofdstuk (punt 4.2) zijn reeds voorstellen gedaan hoe dit gerealiseerd kan worden.

Extern draagvlak

Extern draagvlakverbreding kan bevorderd worden door een goede communicatie vanuit de gemeenten naar belanghebbenden en geïnteresseerden, het betrekken van belanghebbenden en geïnteresseerden in een vroeg stadium bij plannen, het organiseren van cultuurhistorische activiteiten, educatieve projecten, promotie e.d.

Belangrijke participanten bij het creëren en bevorderen van draagvlak zijn:

- (potentiële) monumenteneigenaren
- Cultuurhistorische-/monumentenorganisaties
- Professionele (gemeentelijke) instanties
- Stadshistoricus
- Onderwijs
- Inwoners van de stad

- (potentiële) monumenteneigenaren

Een manier om draagvlak binnen deze groep te creëren of te bevorderen is een actieve benadering van de groep. Een goede dienstverlening aan de eigenaren kan een belangrijke rol spelen om dit doel optimaal te verwezenlijken. Hierbij wordt gedacht aan een actieve ambtelijke begeleiding bij restauratie/onderhoudsprojecten, het informeren van eigenaren over monumentenbeleid in het algemeen, over landelijke, provinciale en lokale actualiteiten, over subsidieregelingen en fiscale ontwikkelingen, over restauratie en onderhoud.

Ook het verlenen van (financiële) handreikingen, zoals bijvoorbeeld een (korting op een) abonnement op de Monumentenwacht, het aanbieden van een gevelplaquette met aanduiding en beschrijving van het monument, etc. zou in overweging genomen kunnen worden.

Voorgesteld wordt mogelijkheden in deze nader te onderzoeken.

- Cultuurhistorische-/monumentenorganisaties

In Helmond zijn vijf organisaties actief op het terrein van cultuurhistorie- en monumentenzorg, te weten Historische- en archeologische Vereniging Helmont, Heemkundekring Helmond-Peelland, Heemkundekring Beistervelds Broek, Stichting Industrieel Erfgoed Helmond en Monumentenwerkgroep Helmond.

In de Monumentenverordening Helmond 1997 is geregeld dat deze organisaties bij restauratie, onderhoud en verbouwing van monumenten hun zienswijze met betrekking tot de voorliggende plannen kenbaar kunnen maken. De reacties op de plannen worden vervolgens betrokken bij de advisering aan het college van burgemeester en wethouders. Van deze mogelijkheid wordt beperkt gebruik gemaakt (alleen de Monumentenwerkgroep Helmond dient regelmatig zienswijzen in).

Genoemde organisaties werken met hun eigen activiteiten (lezingen, tentoonstellingen, presentaties, brochures, boeken, organisatie Open Monumentendag e.d.) ook in belangrijke mate mee aan het doel draagvlakverbreding voor cultuurhistorie.

Verder kent Helmond het door vrijwilligers gerunde Jan Visser Museum, waar werktuigen, materialen e.d. uit het verleden worden tentoongesteld. Daarnaast is Helmond in het bezit van een historische brandweercollectie.

Onder beheer van theater 't Speelhuis functioneert de Gaviolizaal. In de Gaviolizaal wordt een collectie van historische dans- en draaiorgels, alsmede een accordeoncollectie, tentoongesteld. De museale functie is tijdelijk ondergeschikt, omdat de Gaviolizaal als theaterzaal functioneerde, vanwege de verbouwing van 't Speelhuis. Het is de intentie om de Gaviolizaal medio 2003 terug te brengen in de oorspronkelijke staat.

- Professionele (gemeentelijke) instanties

Instellingen als de het Regionaal Historisch Centrum (regionale archiefdienst) en het Gemeentemuseum spelen een rol in het promoten van cultuurhistorie.

Het Regionaal Historisch Centrum biedt de mogelijkheid om historisch materiaal met betrekking tot de stad in te zien (ter plaatse en op termijn ook digitaal), verzorgt publicaties, doet onderzoek, etc.

Het Gemeentemuseum Helmond heeft twee collecties in bezit waarin cultuurhistorie in relatie tot de stad een prominente rol speelt, namelijk de collectie 'Mens en werk' en de stadshistorische collectie. Er wordt aan gewerkt om beide collecties in de nabije toekomst nog toegankelijker c.q. aantrekkelijker te presenteren voor een brede doelgroep, waaronder ook het onderwijs.

Ook niet-gemeentelijke professionele instellingen, zoals de VVV/Stadspromotie, kunnen een rol spelen bij draagvlakverbreding. De VVV/Stadspromotie kan, in samenwerking met diverse organisaties die zich bewegen op het terrein van cultuurhistorie, activiteiten opzetten zoals thematische wandel- en fietsroutes, arrangementen met een cultuurhistorisch karakter, etc..

- Stadshistoricus

Het college heeft in mei 2002 besloten tot het aanstellen van een stadshistoricus, met als doel het bevorderen van het historisch besef, middels onderzoeken en publicaties, lezingen e.d. De stadshistoricus zal dan ook een belangrijke bijdrage kunnen leveren in het verbreden van draagvlak voor cultuurhistorie en zou derhalve ook bij diverse projecten betrokken kunnen worden.

- Onderwijs

Educatieve projecten kunnen jonge mensen via het onderwijs bekend maken met cultuurhistorie.

In het vrije aanbod van het 'Kunstmenu' worden door het museum activiteiten aangeboden die betrekking hebben op de geschiedenis van het kasteel. Recentelijk hebben bijvoorbeeld in samenwerking met de afdeling Archeologie van de gemeente Eindhoven archeologische workshops voor kinderen plaatsgevonden.

Mogelijk kunnen er ook andere projecten op het terrein van cultuurhistorie opgenomen ingekaderd worden in het in Helmond jaarlijks te presenteren 'Kunstmenu' voor het

basisonderwijs en in projecten voor het voortgezet onderwijs. Op dit moment beperkt dit programma zich nog tot 'kunsten'. In overleg met o.a. Kunstencentrum Helmond (coördinator kunsteducatie in het onderwijs) kan nader onderzocht te worden of het 'Kunstmenu' uitgebreid kan worden tot een 'Kunst- en Cultuurmenu'.

De Rijksdienst voor de Monumentenzorg ontwikkelt reeds jaren in samenwerking met diverse instanties educatieve projecten op het terrein van cultureel erfgoed. In 1997 heeft zij het project 'Scholen adopteren monumenten' opgezet. Het is bij dit project de bedoeling dat een school een langdurige band aangaat met een monument. Het monument kan dienen als kapstok om allerlei lessen aan op te hangen. De leerlingen ontwikkelen zo een verantwoordelijkheidsgevoel ten opzichte van 'hun' monument en dat is van belang voor het besef van de historische waarde van monumenten en daarmee voor behoud van het erfgoed.

Het VSB Fonds heeft begin 2002 leunend op expertise van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Nationaal Contact Monumenten, de stichting Open Monumentendag en Bond Heemschut het initiatief genomen voor het project 'Verover je eigen monument', met als doel met jongeren, voor jongeren en door jongeren belangstelling te creëren voor monumenten. In een drietal steden hebben inmiddels 'pilots' plaatsgevonden. In principe is het mogelijk om lokaal bij dit project aan te sluiten, zodat op lokaal niveau bij jeugd draagvlak gecreëerd kan worden op het terrein van monumentenzorg.

Er zijn door diverse instantie al initiatieven genomen en projecten ontwikkeld om het draagvlak voor cultuurhistorie bij kinderen en jongeren te bevorderen. Voorgesteld wordt om in overleg met het o.a. het Kunstencentrum Helmond, te onderzoeken of het 'Kunstmenu' uitgebreid kan worden en of er producten ontwikkeld c.q. ingekocht kunnen worden die bijdragen aan draagvlakverbreding voor cultuurhistorie bij jeugd en jongeren (basisonderwijs en voortgezet onderwijs).

- **Inwoners van de stad**

Om de interesse voor monumentenbeleid en cultuurhistorie bij de inwoners te bevorderen kunnen activiteiten worden georganiseerd.

Gedacht kan worden aan het uitbrengen van gemeentelijke publicaties, zoals een boek over de monumenten in de stad. Daarnaast kan in de lokale media regelmatig aandacht worden geschonken aan monumentenzorg en cultuurhistorie (het Regionaal Historisch Centrum verzorgt bijvoorbeeld sinds enige tijd een wekelijkse rubriek 'Historisch Helmond' in 'Helmonds Nieuws'). Ook het publiceren van gegevens over monumenten, archeologische activiteiten, e.d. op internet behoort tot de mogelijkheden om de toegankelijkheid te bevorderen.

Het tentoonstellen van recente archeologische vondsten en bv. rondleidingen op archeologische terreinen in de stad zijn eveneens goede middelen om publiek te betrekken bij de cultuurhistorie van de stad.

Verder is de organisatie van evenementen en activiteiten een belangrijk middel om draagvlak te verbreden. Open Monumentendag is een jaarlijks terugkerend evenement, dat lokaal verder uitgebouwd zou kunnen worden. Cultuurhistorische evenementen en activiteiten, georganiseerd door verenigingen/instellingen, kunnen mogelijk door middel van subsidieverstreking gestimuleerd worden.

Beleidsvoorstellen en acties

- Bevorderen van intern draagvlak voor cultuurhistorie binnen het gemeentelijk bestel.
- Bevorderen van extern draagvlak voor cultuurhistorie door middel van een actieve benadering van lokale monumenteigenaren en door het stimuleren van activiteiten van cultuurhistorische-/monumentenorganisaties en professionele (gemeentelijke) instanties op het terrein van cultuurhistorie.

- In overleg met o.a. Kunstencentrum Helmond (coördinator kunsteducatie in het onderwijs) kan nader onderzocht te worden of het 'Kunstmenu' uitgebreid kan worden tot een 'Kunst- en Cultuurmenu' en of er producten ontwikkeld c.q. ingekocht kunnen worden die bijdragen aan draagvlakverbreding voor cultuurhistorie bij jeugd en jongeren (basisonderwijs en voortgezet onderwijs).

4.6 INDUSTRIEEL ERFGOED TOERISME

Helmond vertoont nog vele sporen van een rijk industrieel verleden.

Recreanten en toeristen tonen een toenemende belangstelling voor cultuurhistorische zaken en 'het eigene' van een bepaalde stad of streek. Voor de toeristisch-recreatieve aantrekkingskracht van de stad wordt historische identiteit als een belangrijke drager gezien in relatie tot aspecten als sfeer en gezelligheid. Wensen van bewoners en toeristen met betrekking tot stedelijke gezelligheid komen vaak overeen.

De inwoners van Helmond hebben lange tijd een ambivalente houding gehad ten opzichte van het eigen industriële verleden. Steeds meer ontstaat echter het besef van waarde voor de overblijfselen van de eigen industriecultuur.

De in 2002 door de raad vastgestelde discussienota 'Een kasteel tussen fabrieken; Industrieel Erfgoed Toerisme in een Stedelijk Ontwikkelingsperspectief' richt zich op gemeentelijk toeristisch-recreatief beleid. Met deze nota kiest de gemeenteraad voor de ontwikkeling van Industrieel Erfgoed Toerisme als speerpunt voor cultuurtoerisme in Helmond. Deze ontwikkeling past binnen de in het kader van het 'Meerjaren Ontwikkelings Programma' (MOP) en de Integrale Stadsvisie uitgesproken ambitie om te komen tot een versterking van de culturele, toeristische en recreatieve potenties van de stad.

Het industriële verleden van de stad wordt weerspiegeld in tal van gebouwen, objecten, verhalen en rituelen die aanwezig zijn in de stad. De aanwezige kunstzinnige en cultuurhistorische instellingen en organisaties, alsmede het toeristisch-recreatieve en historisch in Helmond verankerde bedrijfsleven verbeelden allemaal een deel van de industriële biografie van Helmond. Door een goede samenwerking kunnen hieruit tal van producten en activiteiten ontstaan.

Kanaalijk Helmond anno 1975 Tops-Thiebosch kapsalon - Chinees restaurant - Obragas - Diddens & van Asten.

foto Ir. van Noordwijk

Gezien het unieke karakter van het industrieel erfgoed en de potenties voor Helmond is besloten het industrieel erfgoed toerisme op een hoger plan te zetten.

In het kader van de nota 'Een kasteel tussen fabrieken; Industrieel Erfgoed Toerisme in een Stedelijk Ontwikkelingsperspectief' zullen samenwerkingsverbanden en activiteiten opgezet worden met als doel dat Helmond de plek wordt in Nederland waar de bezoeker aan den lijve kan ervaren wat industrie vroeger inhield en wat de stand van de techniek op dit moment is. Het gaat om vergaande initiatieven die ontwikkeld kunnen worden. Daarbij zou kunnen worden

gedacht aan het ontwikkelen van een historisch pand ten behoeve van het industrie toerisme, samenwerking met horeca voor dag- en verblijfsarrangementen, clustering van industrieel historische gebouwen (ook binnen nieuwbouwprojecten).

Activiteiten in het kader van industrieel erfgoed toerisme kunnen bijdragen aan draagvlakverbreding, zowel bij externen als bij inwoners van de stad.

Voor meer over industrieel erfgoed toerisme in Helmond wordt verwezen naar de nota 'Een kasteel tussen fabrieken; Industrieel Erfgoed Toerisme in een Stedelijk Ontwikkelingsperspectief'.

Watertoren 1881 van Thomas Roijackers met oorspronkelijke 8-kolommen benedenbouw. Visco Helmond

Beleidsvoorstellen en acties

- Ontwikkelen van activiteiten op het gebied van industrieel erfgoed toerisme in het kader van de nota 'Een kasteel tussen fabrieken; Industrieel Erfgoed Toerisme in een Stedelijk Ontwikkelingsperspectief'.

5. FINANCIËLE PARAGRAAF

In hoofdstuk 4 zijn de speerpunten voor de gemeentelijke monumentenzorg voor de komende vijf jaren beschreven.

Daarbij is nadrukkelijk aangegeven de ambities in relatie te zien met de beschikbare capaciteit en middelen ('Niet alle kan c.q. hoeft meteen te worden opgepakt. Nu te veel hooi op de vork nemen kan zelfs verkeerd uitpakken.').

Om de voortgang van de vaststelling van het beleidskader en de hieruit voortvloeiende uitvoeringskaders te bevorderen, wordt de huidige beschikbare capaciteit in termen van formatie als uitgangspunt genomen.

Te behalen winst op dit vlak wordt toegedicht aan de wijze waarop dwarsverbanden tussen monumentenzorg en andere disciplines wordt georganiseerd. Versterking van projectmatig werken als uiting van integraal werken zal bijdragen aan een effectief monumentenbeleid. Inspanningen zullen hierop gericht dienen te zijn.

Waar het de beschikbaarheid van middelen betreft zijn enige impulsen onontkoombaar.

De huidige situatie, de begroting 2003, laat zien dat van de voor 'monumentenzorg' geraamde middelen een substantieel deel niet-beïnvloedbaar van aard is.

De ruimte voor de aanpak van aan benoemde speerpunten te verbinden uitvoeringskaders is daarmee uiterst gering.

Ter toelichting het volgende overzicht.

Begroting 2003 monumentenzorg en archeologie (product 540)

Monumentenzorg (deelproduct 540.10 / 540.90)	Niet-beïnvloedbaar	Beïnvloedbaar	Totaal
Kapitaallasten	€ 125.017,=		
Beheerskosten	€ 8.064,=		
Monumentencie.	€ 7.647,=		
Onderzoeken/ Subsidies		€ 23.869,=	
Industrieel erfgoed Toerisme (deelprod. 535.20)		€ 22.689,=	
	€ 140.728,=	€ 46.558,=	€ 187.286,=

Archeologie (deelproduct 540.20)	Niet-beïnvloedbaar	Beïnvloedbaar	
Beheer	€ 62.183,=		€ 62.183,=

Voor een aantal van de in hoofdstuk 4 aan beleidsvoorstellen verbonden acties is het noodzakelijk om tot verruiming van beschikbare middelen te besluiten.

Het betreffen:

- het actualiseren van de subsidieregeling,
- het uitvoeren cultuurhistorische onderzoeken (verdieping / verbreding kennis),
- het bevorderen van draagvlak,
- het werken aan een eigen opgravingsbevoegdheid.

Daarnaast zijn een aantal acties aan de orde, welke incidenteel van aard zijn en bij uitvoering eenmalige investeringen kunnen vragen.

Als voorbeelden kunnen genoemd worden:

- inventarisatie wederopbouwperiode,
- herbestemming monumentale gebouwen.

Investerings in deze zin zullen separaat aan de orde komen wanneer duidelijkheid bestaat over de inhoudelijke en financiële aspecten.

Voor de meerjarenbegroting 2003-2007 wordt aanbevolen het “beïnvloedbare” deel als volgt bij te stellen:

Monumentenzorg	2004	2005	2006	2007
Subsidieregeling (540.10)	€ 25.000,=	€ 30.000,=	€ 35.000,=	€ 40.000,=
Cultuurhistorisch onderzoek (540.10)		€ 25.000,=	€ 25.000,=	€ 25.000,=
Bouwhistorisch onderzoek (540.10)	€ 5.000,=		€ 5.000,=	
Draagvlakverbreding (540.10)	€ 5.000,=	€ 5.000,=	€ 5.000,=	€ 5.000,=
Industrieel erfgoed toerisme (535.20)	€ 23.000,=	€ 23.000,=	€ 23.000,=	€ 23.000,=
Totaal	€ 58.000,=	€ 83.000,=	€ 93.000,=	€ 93.000,=
Mjb-beschikbaar	€ 46.558,=	€ 46.558,=	€ 46.558,=	€ 46.558,=
Verhoging	€ 11.442,=	€ 36.442,=	€ 46.442,=	€ 46.442,=

Archeologie	2004	2005	2006	2007
Opgravingsbevoegdheid (540.20)	€ 12.817,=	€ 12.817,=	€ 12.817,=	€ 12.817,=
Mjb-beschikbaar	€ -,=	€ -,=	€ -,=	€ -,=
Verhoging	€ 12.817,=	€ 12.817,=	€ 12.817,=	€ 12.817,=

Om reden van het mogelijke grillige verloop van uitgaven over enig jaar vanwege het vraagafhankelijke karakter wordt de betreffende begrotingsposten direct in relatie gebracht met de bestemmingsreserve voor monumenten (7.9.657), dit door het begrotingsoverschot in enig jaar ten gunste van de reserve te brengen en tekorten ten laste ervan.

De reserve heeft per 1 januari 2003 een saldo van € 43.595,=.

6. SAMENVATTING

Tot op heden heeft monumentenzorg in Helmond bestaan uit volgend beleid, dat geënt is op uitvoering van landelijke regelgeving en dat voornamelijk objectgericht was vanuit een sectorale benadering. Van integraal beleid is dus nauwelijks sprake (ad hoc beleid). Bij het maken van beleidskeuzen dient het cultuurhistorisch aspect meer dan tot nu toe het geval is geweest een prominenter rol te krijgen, die verder gaat dan alleen de zorg voor een bepaald monumentaal object. Dit ook om aan te sluiten op internationale, nationale en provinciale ontwikkelingen. Daarnaast verdient het huidige uitvoeringskader een actualisering.

In deze nota wordt de huidige stand van zaken m.b.t. monumentenzorg besproken en worden voorstellen gedaan om te komen tot een adequaat, integraal en actief gemeentelijk beleid op het gebied van monumentenzorg.

In hoofdstuk 2 wordt beschreven wat er tot op dit moment wordt gedaan op het terrein van monumentenzorg en archeologie.

In hoofdstuk 3 wordt het gemeentelijk profiel beschreven en de rol die monumentenbeleid hierin kan spelen. Hierbij wordt verwezen naar een aantal vrij recente beleidsdocumenten, zijnde Kernstadvisie (1999), Integrale Stadvisie (2000) en de programmatische vertaling hiervan in het Meerjaren Ontwikkelings Programma.

Om te komen tot een adequaat, integraal en actief monumentenbeleid dient de inzet van de gemeentelijke monumentenzorg voor de komende vijf jaren met name gericht te zijn op de volgende activiteiten:

- **Actualisering en verbetering van de reguliere uitvoeringstaken**

Motivatie: Binnen de huidige uitvoeringskaders bestaan er diverse knelpunten (o.a. verouderde monumentenverordening, verouderde subsidieregeling gemeentelijke monumenten, begeleidende en toezichthoudende rol bij restauratieplannen). Ook met het oog op een verdere decentralisatie van taken dient de gemeente hier beter op voorbereid en toegerust te zijn.

- **Verdieping en verbreding van de kennis van monumentwaarden**

Motivatie: Bij het ontwikkelen van nieuwe ruimtelijke plannen dient cultuurhistorie een volwaardige plaats én inbreng te krijgen. Cultuurhistorie kan immers een belangrijke bijdrage leveren aan de kwaliteit van de leefomgeving, alsook versterkt het de identiteit van de stad. Door dwarsverbanden te leggen krijgt monumentenbehoud ook meer perspectief. Een beter inzicht in de aanwezige monumentwaarden is van groot belang. Zonder gedegen kennis komt instandhouding onder druk te staan. Evengoed is kennis van monumentwaarden onontbeerlijk bij doorontwikkeling (bijv. met betrekking tot waardevolle cultuurhistorische structuren en ensembles, bouwhistorie, monumentale objecten uit de wederopbouwperiode, landschapswaarden en tuinen). Ook in het kader van het vergunningstelsel en het nieuwe welstandsbeleid is een grotere kennis van monumentwaarden van belang.

- **Ontwikkelen van archeologiebeleid**

Motivatie: Het belang en de noodzaak van een gemeentelijk archeologiebeleid zijn in het Verdrag van Malta duidelijk aangegeven. Uitgangspunten van het verdrag zijn: decentralisatie van taken en het beginsel “de verstoorder betaalt”. Een ander belangrijk punt van uitwerking is het aanwijzen van archeologiegevoelige gebieden in het eigen ruimtelijke beleid. Het Verdrag van Malta heeft nog niet geleid tot wetgeving.

- **Herbestemming monumentale gebouwen**

Motivatie: Gedachtenbepaling over vrijkomende fabrieksgebouwen en kerkgebouwen die hun kerkelijke functie verliezen. Hoe kan met deze voor Helmond belangrijke 'beeld dragers' op een goede manier worden omgegaan? Een uitdaging én kans die "moet" worden aangegrepen! (versterking identiteit; Industrieel Erfgoed Toerisme).

- **Draagvlakverbreding cultuurhistorie en bevordering participatie**

Motivatie: Een grotere betrokkenheid van monumenteigenaren en publiek is wezenlijk voor een vitaal gemeentelijk monumentenbeleid; het vormt de basis om de hierboven genoemde doelstellingen te kunnen verwezenlijken. Derhalve: bevordering participatie; educatieve projecten; publieksgerichte activiteiten.

- **Industrieel erfgoed toerisme**

Motivatie: Helmond vertoont nog vele sporen van een rijk industrieel verleden.

Industrieel erfgoed is belangrijk voor de identiteit van de stad.

Recreanten en toeristen tonen een toenemende belangstelling voor cultuurhistorische zaken en 'het eigene' van een bepaalde stad of streek. Voor de toeristisch-recreatieve aantrekkingskracht van de stad wordt historische identiteit als een belangrijke drager gezien in relatie tot aspecten als sfeer en gezelligheid.

Deze speerpunten worden in hoofdstuk 4 verder uitgewerkt.

In hoofdstuk 5 worden de financiële consequenties van de beleidsvoorstellen en acties in beeld gebracht.

Verder zijn een aantal bijlagen bij de nota gevoegd.

Bijlage 1 betreft een planningsschema van uitvoering van de uit de nota voortvloeiende beleidsvoorstellen en acties. Bijlage 2 omvat de huidige rijks- en gemeentelijke monumentenlijst, bijlage 3 de 'Monumentenverordening 1997' en bijlage 4 de 'Onderhoudsregeling gemeentelijke monumenten' uit 1987.